

TIZIANA TARSIA

EDUCAR LA MIRADA

EXPERIÈNCIES I PROPOSTES FORMATIVES SOBRE
L'OBSERVACIÓ EN LES CIÈNCIES SOCIALS

Icaria ✦ Milenrama

ÍNDEX

Prefaci a l'edició catalana, *Josep Maria Recasens i Torras* 7

Prefaci, *Antonella Cammarota* 13

Introducció 17

I. Sobre l'art d'observar 21

II. L'observació en les ciències humanes 27

III. Les empremtes de la trajectòria de l'observació
«directa» a Itàlia 47

IV. Les regles i les fases d'observació «directa» 53

V. Els observadors 65

VI. En la «pausa» del tenir cura. El taller didàctic adreçat
al treball social 71

Apèndix. Relats d'experiències 91

Els riscos, les defenses i les oportunitats de l'observació,
Marisa Andalò 93

Per què un curs d'observació directa a l'escola?,
Mariella Colosimo i *Ida De Ceglie* 111

Restitució d'una experiència duta a terme en un centre
psiquiàtric, *Beatrice Lasco* 133

Bibliografia 137

PREFACI A L'EDICIÓ CATALANA

Josep Maria Recasens i Torras

Presentar —cosa que també vol dir observar— un llibre precisament sobre la importància de l'observació, no deixa de ser una paradoxa i un repte. Repte perquè reclamaria haver fet unes observacions a la alçada d'un llibre que fa, de l'observació, el seu eix vertebrador; i una paradoxa perquè la via més adequada per introduir-se en la metodologia de l'Observació —observació amb majúscules— és fonamentalment la via experiencial i no precisament l'escripta.

S'ha de reconèixer, però, que si l'autora, amb tot el seu bagatge, té el coratge i la capacitat per transcriure-ho en un llibre, també jo —tot aprofitant la seva empenta— puc atrevir-me a fer un petita introducció.

Es tracta d'un llibre engrescador, ja des del primer tram. L'autora fa un veritable esforç per sistematitzar i transmetre tota una metodologia complexa i rigorosa. Una metodologia que transita fonamentalment per l'experimentació personal.

L'autora fa un recorregut històric des de les aportacions d'Esther Bick, fins als desenvolupaments i aplicacions del mestre Francesco Scotti, ja que no és una metodologia que neix del no res, sinó que és el fruit de tota una trajectòria, fins arribar a Sicília gràcies al suport de l'associació Apeiron, veritable matriu del treball que presentem. Luisa Mele, Francesco Scotti, Paola Cecchetti, entre altres, podrien ser els pares; l'escola Apeiron, la matriu; el text, la criatura; i Tiziana Tarsia, la llevadora.

A continuació, voldria destacar alguns aspectes que em semblen interessants. El primer és que el llibre organitza una sistematització

de la metodologia de l'observació directa i descriu les quatre fases imprescindibles del procés:

1. l'observació presencial,
2. la redacció del protocol,
3. la lectura i la reflexió dels protocols en grup,
4. la restitució.

A fi de comptes, com diu el filòsof Montaigne:

Assajar és buscar, conjuminar, intentar, gosar, avançar i recular, compartir els dubtes, descobrir certeses admirables o desembocar en atzucacs.

Precisament, la metodologia que presenta Tiziana Tarsia permet crear un espai on podem tant compartir els dubtes i les certeses com identificar els atzucacs.

Respecte a la formació dels observadors, situa la dimensió artesanal com l'eix fonamental del seu aprenentatge. Destaca la indispensable coherència entre la «manera d'estar en el món» i la manera d'aplicar l'observació sistemàtica per tal de no caure en actituds més o menys sofisticades, però falses i buides, pròpies d'un «fals self».

Entenem que podem escollir les teories i les tècniques que considerem més encertades per dur a terme el nostre aprenentatge professional, però la dimensió artesanal va lligada a la nostra particular manera d'encarar la vida. Considerem molt important el poder-nos qüestionar, a partir de la nostra experiència, les teories i les tècniques que aparentment hem escollit de manera racional i que hem desenvolupat, conscientment, de manera coherent. I és així, ben bé, que la pràctica de l'observació directa facilita aquest qüestionament.

Molt sovint, trobem com, en l'origen de la nostra adhesió a una determinada teoria, intervenen factors relacionals, tant intrasubjectius com intersubjectius. És per això que caldria reconsiderar la teoria com un model per pensar i, les tècniques, com instruments al servei dels nostres objectius; en el nostre cas, l'aprenentatge del mètode d'observació directa.

L'encert del model de l'observació resideix, també, en què permet la creació d'un llenguatge compartit, que possibilita la integració

de persones amb models teòrics i tècnics diferents, així com de professionals procedents de distints marcs de treball: treball social, ensenyament, salut, salut mental, escoles bressol, universitat, etc. Un model, doncs, apte per potenciar i garantir la cohesió del treball d'equip, amb uns objectius i un llenguatge compartit.

L'observació directa, de la qual arrenca la sistematització que fa Tiziana Tarsia, té una tradició en el nostre país, Catalunya, i ha estat abundantment incorporada en diferents àmbits. Cap a l'inici dels anys setanta, Manuel Pérez-Sánchez i Núria Abelló, deixebles d'Esther Bick, van incorporar l'observació de nadons des d'una perspectiva psicoanalítica. Posteriorment varen introduir aquesta pràctica, com un instrument idoni i imprescindible per a la formació de psicoanalistes, a l'Institut de Psicoanàlisi de Barcelona, pertanyent a la Societat Espanyola de Psicoanàlisi. L'Associació Catalana de Psicoteràpia Psicoanalítica també va introduir l'observació sistemàtica de nadons com a eix fonamental per a la formació dels seus membres.

Altres professionals van anar desenvolupant la pràctica de l'observació en diferents escenaris, per exemple, Alberto Campo, en la formació de psicoterapeutes, o Esperança Castell, en el marc de les relacions laborals dels serveis de salut, amb la col·laboració d'un equip de professionals vinculats a l'Institut d'Estudis de la Salut (IES). També Pere Folch, Oriol Esteve, Carme Miranda, Jorge Tizón i altres han desenvolupat el model i han estès la seva aplicació en escenaris diversos, com són l'atenció primària (*Àrees Bàsiques de Salut*), equipaments en salut mental, escoles bressol, ensenyament, etc.

En el context de la Universitat Pompeu Fabra (Institut d'Educació Continuada - IDEC), la Universitat Ramon Llull (Fundació Vidal i Barraquer), i l'Hospital de Sant Joan de Déu —en la formació de terapeutes de grup—, s'han posat en marxa experiències formatives a partir del model d'aprenentatge a partir de l'experiència; model en què el desenvolupament de les habilitats relacionades amb l'observació té un paper rellevant.

L'any 2011, fruit de les trobades de l'anomenat «Grup de grups»¹ del Centre de salut mental Pi i Molist,² es va crear un

---

1. Grup nascut el 1997, actiu actualment. És un espai de trobada entre diferents professionals que volen pensar les seves experiències.

2. El Centre de salut mental Pi i Molist es va crear el 1977.

grup de treball, del qual formo part juntament amb la traductora d'aquest llibre i amb professionals de diferents procedències —entre ells, Marga Arcarons, psicòloga, mestra i escenoterapeuta, que ens ha deixat recentment i a la qual devem el seu coratge i la seva il·lusió per donar forma a l'experiència que hem compartit plegats.

L'objectiu d'aquest grup és el d'observar les relacions més primerenques entre infants, tal com es mostren en una escola bressol. El grup comparteix les arrels del mètode que descriu Tiziana Tarsia, tot i que difereix en alguns aspectes de la metodologia que ella sistematitza. Aquestes diferències neixen, al meu entendre, a partir de la necessitat d'adequar el mètode al context en què es desenvolupa cada experiència.

El nostre grup de treball, anomenat informalment «La cuca fera» —nom de l'escola bressol que va fer possible iniciar i dur a terme un primer projecte— ha desenvolupat la seva experiència en el marc de les escoles bressol municipals de Tona (Osona), experiència que ens ha portat, precisament, a comptar amb la col·laboració d'Apeiron i a intercanviar experiències amb alguns dels seus membres.

El programa desenvolupat en les escoles bressol municipals de Tona inclou diferents objectius:

- De recerca. Observar com es mostren les primerenques relacions de grup, en el marc d'un espai de joc lliure.
- De formació. Formació d'observadors, mestres i pedagogs.
- Creació d'espais de reflexió compartida dins de la pròpia institució.
- De prevenció. Detectar elements de risc identificats en les múltiples relacions entre nens i nenes.

Aquesta experiència ens condueix a pensar que la pràctica de l'observació directa, tal com la mostra Tiziana Tarsia o bé segons altres variants que hi coincideixen en l'escència, és una eina de treball valuosa no només en el camp terapèutic, on es va començar a gestar, sinó de manera àmplia en el camp social. D'aquí l'interès de donar a conèixer aquest llibre i d'aquí, també, l'acceptació del repte i de la paradoxa de fer-ne una presentació.

El mestre Eliot sintetitza en poques paraules —tal com fan els bons poetes— els objectius i el posicionament moral que hi ha en el fons del mètode.

No pararem d'explorar
i el final de la nostra exploració
serà arribar on vam començar
i conèixer el lloc per primera vegada.

T.S. ELIOT: *Quatre quartets*